

УДК 336.01

DOI: 10.31359/2312-3427-2018-2-423

**Н.В. Лагодієнко, канд. екон. наук, ст. викладач
Миколаївський національний аграрний університет**

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено стан та особливості кредитного забезпечення вітчизняних аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання та запропоновано напрями розвитку кредитування в аграрному секторі. Зроблено висновок про необхідність забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств, зниження ставок за використання кредитними ресурсами і можливості залучення альтернативних джерел формування оборотного капіталу підприємств.

***Ключові слова:** кредитне забезпечення, аграрні підприємства, кредитування, кредитні ресурси, оборотний капітал.*

Постановка проблеми. Забезпечення фінансовими ресурсами економічної діяльності аграрних підприємств об'єктивно слід вважати базовим елементом ефективного рівня розвитку. Важливим джерелом наповнення фінансових ресурсів для забезпечення діяльності аграрного сектора національної економіки є кредитне забезпечення. Кредитне забезпечення діяльності аграрних підприємств безпосередньо залежить від фінансового стану банківських установ і стабільності національної валюти. Сезонність аграрного виробництва визначає підвищену потребу в кредитних ресурсах для проведення весняних та осінніх посівних робіт. Фундаментальне дослідження цих питань повинно бути, на наш погляд, зорієнтовано передусім на формування кредитного механізму, створюючи при цьому розгорнуту основу для визначення критеріїв управління кредитним забезпеченням стратегічного розвитку аграрних підприємств. Отже, в умовах трансформації аграрної економіки та перманентних кризових явищ проблема кредитного забезпечення фінансової стійкості суб'єктів господарювання аграрної сфери набуває своєї актуальності та своєчасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми залучення кредитних ресурсів і розвитку сільського господарства взагалі та

зарубіжний досвід стосовно цього питання досліджували В. Андрійчук, В. Базилевич, В.Гайдук, О.Гудзь, М.Дем'яненко, Т. Калашнікова, П. Лайко, В. Лагутін, О.Непочатенко, Є. Фірсов, П. Саблук, М. Савлук, А. Пантелеймоненко, І.Кушнір, М. Коробейников, М. Барановський та ін. Водночас масштабність, складність та важливість даної проблеми зумовлює необхідність дослідити особливості кредитного забезпечення в сучасних умовах мінливого економічного середовища з метою вдосконалення механізму кредитування вітчизняних аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті. Дослідити стан та особливості кредитного забезпечення вітчизняних аграрних підприємств, запропонувати напрями його розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сільське господарство України може стати продуктивнішим. Це визнають усі – і вітчизняні фахівці, і закордонні. Нещодавно Світовий банк назвав важливу умову зростання продуктивності – нарощування інвестицій в українську аграрну галузь. Деякі експерти вважають навіть, що Україна може потроїти валове виробництво сільськогосподарської продукції при належному інвестуванні. Проте пошук джерел інвестування галузей сільськогосподарського виробництва вимагає пошуку дієвих та ефективних способів в сучасних умовах економічної нестабільності.

Дослідження факторів підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектора економіки показала, що для успішного розвитку даної галузі, необхідна державна підтримка, в частині доступу до фінансових ресурсів у формі кредиту. Кредитні ресурси сприяють вдосконаленню форм господарювання сільських товаровиробників, що сприятиме виробництву конкурентоспроможної продукції.

Проблема кредитування агропромислового сектора економіки є дуже серйозним викликом в період трансформаційних змін. Адже у сільському господарстві банк, крім управління традиційними для фінансового сектора ризиками, зобов'язаний враховувати і ряд досить специфічних: сезонність, що створює складність в управлінні ліквідністю; вплив змінних глобальних цін на товарну продукцію та особливо нерегульовані - політично мотивовані ринкові інтервенції. Недостатньо ліквідне забезпечення сільгоспвиробників не дає можливості банкам ігнорувати такі фактори. В зв'язку з цим фінансові інститути показують низький інтерес до кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Серед існуючих джерел інвестування бізнесу та одним з варіантів

дієвого фінансування сільськогосподарського виробництва є його кредитування. І світова практика також це підтверджує, але в Україні ситуація виняткова. І повністю є протилежною. Серед позитивних зрушень у системі кредитування сільського господарства слід відзначити збільшення з кожним роком частки аграрних кредитів у кредитному портфелі банків. Кредити для сільськогосподарських підприємств у першу чергу виділяються для купівлі основних виробничих засобів та будівництва переробних потужностей, але їх частка в загальній кількості кредитів незначна. Так, серед основних галузей національної економіки на сільське господарство вже впродовж багатьох років припадає найменша частка залучення кредитних ресурсів, а саме зараз перепадає лише 7% кредитного портфелю банківської системи. І лише 5-6% капітальних інвестицій у агропромисловому комплексі сформовано за рахунок банківських кредитів та подібних їм позикових коштів. На сьогодні основним джерелом агрофінансування для товаровиробників залишаються власні кошти, де їх частка займає близько 75%. Тобто, кредитний ресурс не використовується в повній мірі і його вплив є обмеженим.

Встановлено, що розвиток кредитування підприємств аграрного бізнесу стримується відсутністю фінансової та виробничої звітності на невеликих підприємствах. Крім того, такі підприємства обмежені у наданні ліквідного забезпечення під кредитні операції. Кредитами банків користуються в основному великі сільськогосподарські підприємства та агрохолдинги. Переважна частина господарюючих суб'єктів не має доступу до зовнішніх джерел фінансування, але причиною того є відсутність можливості документального ведення господарської діяльності. Тобто, значна частина підприємців в сільському господарстві, хто потребує фінансування, працює «в тіні».

Можна констатувати той факт, що однією з головних проблем вітчизняної аграрної галузі є відсутність доступу до кредитних ресурсів. За рівнем здоров'я вітчизняної банківської системи (soundness of banks) Україна посідає зараз 135 місце в світі. За цим показником нижче нашої країни в рейтингу The Global Competitiveness Report 2017-2018 від Давоського економічного форуму знаходяться тільки Мавританія та Лесото. З 813 млрд. грн. на кредити в реальний сектор економіки України лише 60 млрд грн. перепало аграрній галузі (за даними НБУ, станом на кінець листопада 2017 р.). Проте, слід відмітити, що зростає частка довгострокових гривневих кредитів. За 2017 рік вона «підросла» на 7 відсоткових пунктів і зараз вже майже кожна третя кредитна гривня –

довгострокова (взята в борг на термін більше 5 років). В абсолютних розмірах за останні два роки обсяг довгострокових кредитів збільшився в три рази – з 5,0 млрд грн в 2015 році до 15,4 млрд грн у 2017-му.

У січні 2018 році вже з'явилися ознаки двох зворотних, негативних трендів. За оперативними даними Нацбанку, залишки по кредитах в гривнях всьому корпоративному сектору за перший місяць нового року почали скорочуватися і їх темпи набирають оберти. Відмічається також підвищення середніх відсоткових ставок за кредитами для бізнесу з початку року. Остання їх висота – 15,3% річних у гривні. Сталося це внаслідок підвищення НБУ облікової ставки у грудні на 1,5 відсоткових пункти, а загалом з жовтня по грудень 2017 року – на 3,5 в.п., тобто до 16% річних. Крім того проблемно працює програма компенсації для товаровиробників відсоткової ставки за короткостроковими кредитами для підприємств аграрного виробництва. Ситуацію значно погіршує те, що отримати компенсацію можуть далеко не всі бажаючі. Сфера застосування ресурсів за державними програмами обмежена, а процедури забюрократизовані.

Головною з причин низького рівня кредитного забезпечення є високий відсоток залучення позичкового оборотного капіталу. Тому, через високу вартість кредитних ресурсів підприємства аграрної сфери формують фінансові потоки за рахунок коштів постачальників і клієнтів, що значно дестабілізує фінансову дисципліну і піддає фінансові потоки галузі повному розбалансуванню. Насамперед ризиками, що сьогодні представлені в даній галузі і призводять до низького рівня доходності бізнесу чи є причиною майбутнього неповернення позичених коштів. А саме, мова йде про: відсутність ефективних та дієвих довгострокових програм державної підтримки галузей сільського господарства; зростання значної частки територій, де ведення агрогосподарювання вважається ризиковою діяльністю із-за кліматичних умов та змін; відсутності ліквідного обсягу заставного майна; незавершеність земельної реформи; військові дії та політичні заворушення.

Що стосується державної підтримки сільського господарства, то необхідно звернути увагу на досвід її реалізації в передових країнах. Так, особливістю державної допомоги сімейним господарствам (господарствам населення) та фермерам в країнах Східної Азії та Західної Європи протягом багатьох років є надання субсидій. Зокрема, в Німеччині на це витрачається до 20% валового національного продукту. В Англії доля державних субсидій склала 30% за планом аграрних запланованих

субсидій. Існує також і система дотацій фермерським господарствам за рахунок бюджету. Розмір цих дотацій може скласти до 40%. Кожна ферма в Англії, що функціонує на постійній основі, має право на отримання субсидій від держави. Майже у всіх країнах Європейського Союзу аграрним товаровиробникам надають відчутну фінансову підтримку у вигляді кредитування та фінансування. У Франції державний та кооперативний кредит є переважним, де частка державно-кооперативної системи "Кредиагриколь" в кредитній заборгованості сільського господарства складає близько 90%, приблизно таке ж положення в Іспанії. В скандинавських країнах, що відрізняються значимим розвитком сільськогосподарської кооперації, основна маса ссудного капіталу надходить в сільське господарство з кооперативних кредитних установ, кредитних кас, іпотечних об'єднань.

Позитивні тренди в банківському секторі формуються за рахунок очищення банківського сектора шляхом виведення з ринку неплатоспроможних банків, стабілізації валютного ринку, поступового поліпшення інфляційної динаміки. Демонструє позитивну динаміку і операційна діяльність банків. Це свідчить про можливість банків генерувати доходи від звичайної діяльності і поступової нормалізації ситуації.

Також, слід відзначити, що у рейтингу агентства Moody's Investors Service Україна покращила свій кредитний рейтинг в міжнародному економічному списку. Він змінився з Саа3 до Саа2, що означає зміна прогнозу зі «стабільного» на «позитивний» через проведення структурних реформ в Україні, що допомогло країні впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках.

Разом з цим вимальовуються суттєві тактичні зміни. І мабуть, найголовніша з них полягає у тому, що фокус у кредитуванні поступово зміщується з великих компаній та агрохолдингів на середні і малі господарства. Орієнтир і далі зміщуватиметься з великих підприємств на сегмент малого та середнього бізнесу, який в останні роки стабільно демонструє платоспроможність і зростання динаміки виробництва. Ще однією причиною є те, що ці підприємства набагато краще виконують свої зобов'язання за кредитами порівняно з великими компаніями. Крім того, конкуренція серед банків спонукає їх йти у більш дрібні сегменти та розширювати коло потенційних клієнтів.

Зростання інтересу до агрокредитування зі сторони банківського сектору спостерігається у впровадженні в аграрному секторі України

нового інструменту фінансування, як аграрні розписки. Розширення застосування аграрних розписок у зерновому секторі, виробництві технічних культур, і надалі сприятиме вчасному і спрощеному отриманню сільськогосподарськими виробниками фінансових та матеріальних ресурсів. Аграрні розписки передбачають фінансування під заставу майбутнього врожаю, і покликані вони в першу чергу полегшити доступ до фінансових ресурсів саме для невеликих господарств. Фінансування за рахунок аграрних розписок поки не значне, але воно швидко зростає і в перспективі відіграватиме провідну роль у формуванні фінансових ресурсів.

Висновки. Отже, сьогодні гостро стоїть проблема забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств, зниження ставок за використання кредитних ресурсів і можливості залучення альтернативних джерел формування оборотного капіталу підприємств. Сільське господарство знаходиться в нерівних умовах з іншими галузями національної економіки. Але причина цього, ймовірно, не тільки в ціновій дискримінації, «диспаритеті цін», що постійно спостерігається в сільському господарстві. Вже багато років сільське господарство підпитує ресурси іншими сферами економіки. Це переконливо доводить відсутність інституційної системи аграрного кредиту, яка зобов'язувалася б консолідувати грошові потоки аграрної сфери.

Найвагомішими чинниками, що стримують розвиток кредитування підприємств аграрного сектору є: відсутність ліквідного забезпечення (застави) під кредити (особливо для невеликих агропідприємств), відсутність правильно юридично оформленого банку землі та офіційної звітності, а також наявність тіньових схем в роботі. Зняття мораторію на вільний обіг земель сільськогосподарського призначення сприятиме розвитку кредитування. Аграрні розписки передбачають фінансування під заставу майбутнього врожаю, і покликані в першу чергу полегшити доступ до фінансових ресурсів саме для невеликих господарств. Розширення застосування аграрних розписок у зерновому секторі, виробництві технічних культур, сприятиме спрощеному отриманню сільськогосподарськими виробниками фінансових ресурсів. Подолання недовіри аграріїв до вітчизняної банківської системи та психологічних бар'єрів між ними сприятиме ефективному розвитку кредитних відносин.

Бібліографічний список: 1. Довгострокове кредитування аграрних підприємств: стан, проблеми, перспективи розвитку [Електронний ресурс].

- Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/13.pdf.
2. Макухіна Я.О. Кредитування агропромислового комплексу України Я.О. Макухіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66809>. 3. Малій О.Г. Кредит як джерело фінансування агробізнесу / О.Г. Малій // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. – 2016 – Вип. 172. – С. 132-141. 4. Матеріали офіційного сайту Асоціації незалежних банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nabu.ua/ru.html> 5. Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>. 6. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. 7. Стойко О. Я. Становлення та розвиток системи іпотечного кредитування аграрного сектора України / О. Я. Стойко // Вісник ЖНАЕУ. – 2013. – № 1–2 (37), Т. 2. – С. 278–290. 8. Лагодієнко В.В. Вплив інтенсифікації виробництва з інноваційною основою на особливості структурних змін аграрного виробництва / В.В. Лагодієнко // Бізнес-Навігатор: науково-виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права. – Херсон. – 2013. – № 1 (30). – С. 255-259. 9. Лагодієнко В.В. Вплив інтенсифікації діяльності з інноваційною основою на розвиток аграрного виробництва / В.В. Лагодієнко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 3. – С. 54-58. 10. Чупина И.П. Мировой опыт развития сельскохозяйственной кооперации. Журнал «Проблемы современной экономики», 2007. – № 1 (21). – С. 167-168. 11. Іртищева І.О. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 71–78.

Н.В. Лагодиєнко. Особенности кредитного обеспечения деятельности аграрных предприятий. В статье исследовано состояние и особенности кредитного обеспечения отечественных аграрных предприятий в современных условиях хозяйствования и предложены направления развития кредитования в аграрном секторе. Сделан вывод о необходимости обеспечения кредитными ресурсами аграрных

предприятий, снижение ставок за использование кредитными ресурсами и возможности привлечения альтернативных источников формирования оборотного капитала предприятий.

Ключевые слова: кредитное обеспечение, аграрные предприятия, кредитование, кредитные ресурсы, оборотный капитал.

N.V. Lagodiienko. Features of credit support activities of agrarian enterprises. The article reviews and analyzes the key problems of credit support for agricultural farms. The subject of the study is theoretical and applied questions of organization and effective functioning, regulation and improvement of credit relations in agriculture. The purpose of this article is to study the status and features of credit support for domestic agricultural enterprises and to develop directions for its effective development.

Research has shown that credit is a powerful economic factor and an important source of capital for agricultural enterprises. The modern tendencies of the financial providing of agriculture are considered in the article, the complex of problems is selected in relation to satisfaction of necessities of industry in credit resources and directions activation of processes are certain on their bringing in. The factors that determine the current state of the agro-industrial complex of Ukraine and features of the agricultural sector, affecting the credit relationship. The role of bank lending in the development of agricultural enterprises examined the types and terms of loans. Ways of improving credit support agriculture in terms of the economic crisis in Ukraine.

It is concluded that the main factors limiting the development of lending to agricultural sector enterprises are: lack of liquid collateral for loans (especially for small agri-enterprises), lack of properly legally registered bank of land and official reporting, and the presence of shadow schemes in the work. The lifting of the moratorium on the free circulation of agricultural land will contribute to the development of lending. Increasing the use of agrarian receipts in the grain sector, the production of technical crops, will facilitate the acquisition of financial resources by agricultural producers. Overcoming the distrust of farmers to the domestic banking system and the psychological barriers between them will contribute to the effective development of credit relations.

Key words: lending, agrarian enterprises, lending, credit resources, working capital.

Стаття надійшла до редакції: 14.03.2018 р.